

CHCIWOŚĆ (361) sb f

o jasne.

sg N chciwość (121). ◇ G chciwości (50). ◇ D chciwości (19). ◇ A chciwość (75). ◇ I chciwością (42). ◇ L chciwości (8). ◇ pl N chciwości (9). ◇ G chciwości (4). ◇ D chciwościām (7), chciwości(o)m (1) *GórnRozm*; -ām (5), -ām (1), -(a)m (1); -ām : -ām *GórnDworz* (1 : 1). ◇ A chciwości (21). ◇ I chciwościami (3). ◇ L chciwościami (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

*Silne pragnienie czegoś; z odcieniem dodatnim lub ujemnym w zależności od kontekstu: chęć, skłonność, ochota, gorliwość, skwapliwość, żądanie; cupiditas, cupido Mącz, Calag, Cn; aviditas Mącz, Calep, Cn; appetitio Calep, Calag, Cn; amor, appetitus Mącz, Cn; affectus BartBydg;alachritas, ardor, avaritia, observantia, sitis, studium Mącz; voluntas Calep; aestus, animus, appetentia, concupiscentia, cupedo, impetus, impulsio, inhiatio, libido Cn (361) : która rzecz aczkolwye wyelką trudność w sobie miała á vkázowála/ á wífákoż yá [...] tymem wyetłfá chciwość myał. *March*¹ Av, Av; nye walząc fie to chcycwością ftało ale bożą wołą izem tu polłañ *HistJóz* D4v; *BartBydg* 6; Taka chciwość y polługa: iz iedna [pszczoła] chce być nad drugą fwoię ochotność krolewi okazuiąc *FalZioł* IV 27d; *BielŻyw* 29, 67; Kmiotek profty ná robotę Wífytkę wydał fwą proftotę A to iego wífytká chciwość Mieć pokoy á fprawiedliwość *RejRozpr* G, E4v; *RejKup* b5, x6, aa4v, bb2; *BielKom* C6v; Ty wołałz ná złościwego aby przeftał fwey złości/ A w oney nádętey myfli fwych przewrotnych chciwości *LubPs* R4; To máią Obrázy/ iz ludzi przywodzą w błędy/ [...] Abowiem pátrzánie na nie pobudza ku chciwości ludzi głupie. *KrowObr* 116v; Bądźże iedno w fwych myflach ftáłym/ bo ćirpliwość/ To iey vrząd iz wytrwa káżdą fwiecką chciwość. *RejWiz* 34v; Czyńże łobie fyropek z roftropney mądrości/ A nie dáy fie vwodzić nikiżemney chciwości. *RejWiz* 79; Coż ieft Pánu milżzego/ iedno fprawiedliwość/ A to iego ná fwiecie/ ieft nawiętfza chciwość/ Aby nędznik w krzywdzye fwey nie był wciśniony *RejWiz* 162, 7v, 36v, 43v, 56v, 63 (16); Swarow fie chroniąc/ fwym też chciwościami nie folguiąc/ łathwie od fwiáthá y od dyabla odftapiemy *Leop Iac* 4 arg; Bowiem co ieft świętżzego/ iáko fprawiedliwość/ Która fkromi ludzką złość/ y wżeteczną chciwość. *RejZwierz* 111, 48v, 80, 111, 132v; *BibRadz Num* 11/4, *Eph* 4/19; *BielKron* 120v, 449; Bo rzecz oko wżeteczna/ chciwości przywodzi/ Co fie ciálu podoba/ rozumowi fzkodzi. *BielKronCies* Mmmm3; *Mącz* 15b [2 r.], 20a, 72d, 143d, 389c, 397b, 492c; Chciwościami fwym nie mądrym káźcie mowić ćifzey *Prot* A3; prze onę niefpołobność (choćiaz chciwość w nich przedfię nie zgáflá) wżytki zábáwy/ wżytki krotochwile zdádzą fie im niefmáczne *GórnDworz* H6v; ábowiem iefliż białugłowę pánem zowiemy/ przyftoi aby káždy z nas myfli fwe wżytki/ y chciwości/ poddał pod moc iey *GórnDworz* Cc2v, E8v, S3, Dd3; *HistRzym* 127; *KuczbKat* 280, 345, 360, 370; Trábá w káżdą potrzebę dodawa chciwości. *RejZwierz* 120; Zeznay tho káždy prze dwu fpornych chciwość/ Krew łac niewinną co zá fprawiedliwość. *RejZwierz* 228v, B4v, 66, 215v, 225 [2 r.], 228 (11); *BielSpr* b3v; *WujJudConf* 154; Gniew ieft gwałthowne porużenie vmyflu z zley chciwości *RejPosWstaw* [110³]; *MycPrz* II C4v; *PapPan* X2v; *ModrzBaz* 53; *SkarJedn* 185; *KochPs* 161; *ArtKanc* 014v; Bá to v mnie nowa/ iżby Rzeczpołpolita która ieft niema/ bez oczu/ bez wízu/ zá czym oney nie pánuią chciwości/ grzechy/ Pána Bogá obrażác miała. *GórnRozm* M2v, B2v; *Calep* 115b, 1138b; *Phil* I4 [3 r.], I4v, K, P, R [3 r.]; *OrzJan* 9, 17, 46, 93, 95; *RybGęśli* D2v; *WujNT* 2.Tim*

2/22; *SkarKazSej* 694a; Ale porządek ná wyfokim niebie/ Nie ták pátrzących myśl ciągnie do siebie/ Iák zakon/ Pánie/ twoy ku przyfityności Náklánia fmyfły/ y pfuie chćiwości. *SzarzRyt* A3v, Av.

chciwość czego (47): *March*¹ Av; Spania chciwofc wielką oddala. *FalZioł* ‡‡b, I 143b; *BielŻyw* 117; Takież y nogi iefli na wierzchu kołmate będą wkazuią płotę y chciwofc niewftrzymawania *GlabGad* P7; Po fmierci Otomanowey naftał iego fin Archanes w chciwofc panowania y wfmiałofci oyczu podobien *MiechGlab* 65; *KromRozm I* Av; *BibRadz I* 3b marg; Máxym Grácyanow márfzałek/ dla chćiwości Cefárfłtwá na zmwie obległ Grácyaná *BielKron* 157v, 118v, 130, 158v, 169, 172v; A w wczeniu bywa to wielom na przelzkodzie/ coby ku wielkiej pomocy miało być/ wielka chćiwość wczenia *KwiatKsiąż* K4; *Mącz* 145d, 183d, 297d, 486a; *GórnDworz* C6, 14, Ee; *BielSpr* 28; *MycPrz I* B4v, II A4, B2v; Bo ludzie chćiwością wrzędow zápaleni/ vpornie fię ich domagáią *ModrzBaz* 55v; Poty tedy chćiwość sławy ma być chwalóná/ pokiby fię o cnotę opieráá *ModrzBaz* 59; Aczkołwiek tedy niemamy fię tego dopufzczáć/ żeby [...] teź chćiwość sławy y zacność/ do woyny nas pobudzác miáá *ModrzBaz* 108, 55v, 56, 68v; *KochOdpr* Cv; *SkarŻyw* 212; y dla tego dla chćiwości woyny y ochoty zbytnie przewážney do bitwy/ wyginęli. *StryjKron* 205, 225, 416; *CzechEp* 46; *Calep* 59b; *Phil* S; *OrzJan* 8, 28; Chćiwość przelóżeńftwá iefł rzecz fzkodliwa. *WujNT* Bbbbbb2v, *Mar* 4/19, s. 232, 807, 836.

chciwość do czego (6): *MycPrz II* C4; *Phil* D3; *SkarKaz* 314a; Potym záfię iefł drugi wiátr Gniew: to iefł chćiwość do fzkodzenia ludziom y prágnienie pomfły. *KlonFlis* A4v; *KlonWor* 52. Cf *Wyrażenie*.

chciwość około czego (1): Potym Sálomon poczáł teź fobie dom krolewfki budowác/ [...] ktorego ledwa dokończył zá trzynafcie lat/ bo nie táká byá chćiwość pófpolitego robotniká około niego/ iáko gdy kościół budowáli. *BielKron* 77v.

chciwość k(u) czemu (10): *KlerPow* 2; A wielka tam kłáfcze chcziwofcz *RejKup* ee3; *KromRozm I* N marg; *KromRozm III* G8; *BielKron* 225v; Philomathia, amator [*lege: amor*] discendi, Chćiwość pilność ku naukóm. *Mącz* 297d, 297d, 453d; *SienLek* 30; *Phil* H4.

chciwość na co (2): DZiwna yeft chćiwofc Czártowfka na zágunyeny ludzi *KromRozm III* Av; *MycPrz II* B.

W charakterystycznych połączeniach: *chciwość dziwna* (4), *marna* (2), *nienasycona*, *świecka* (3), *wielka* (14), *wszeteczna* (6), *zbytnia* (6), *zła* (6); *chciwość chwały* (2), *czci*, *panowania* (16), *przelóżeńftwa* (2), *sławy* (3), *urzędow* (3).

Wyrażenie: »chciwość do boju« (1): Czuyność Luferufowá y chćiwość do boiu *PaprPan* C3v.

Szeregi: »chciwość i ambicyja« (1): kfyęža fámi temu przyczynę dáli fwą chćiwofcyá y ámbiciá. *KromRozm III* 17 v.

»chuc, (i) chciwość« (3): ACzkołwyek zá chuycyá y chćiwofcyá vznányá prawdy y rzeczy zbáwyennych [...] národziło fye wfłedy piányá o wyerze álbo religiey *KromRozm I* Av; *Mącz* 15b, 423c.

»chciwość a łakomftwo« (1): *Respirasset cupiditas atque avaritia paululum*, Znienackáby ták tá chciwość á łakomftwo vftáło *Mącz* 409b.

»pożądliwość, (i) chciwość« [*szyk 2 : 1*] (3): *Calag* 64a; *Calep* 83b; żeby żaden o to do czegoby go iego chćiwość y požądliwość ciągnęá/ nie kuśił fie *Phil* R.

»serce i chciwość« (1): otoż tyż łerczá y chćiwości/ kthore gotowi łam pokazác záuźdi przed oczýmá W. K. Z. *LeszczRzecz* A6v.

a. *Chęć posiadania dóbr materialnych: łapczywość, zachłanność; cupido habendi Mącz* (77) : Chćiwość to czyni łakomłtwá *BierEz* I4; *RejWiz* 102, 125v, 172v, 191v, 193v; *BibRadz Sap* 16/21; Abowiem gdzie w powadze złoto/ tám chćiwość bywa: a gdzie chćiwość/ tám łakomłtwo *BielKron* 296v, 82, 231; *KochSat* B2; *KwiatKsiąż* P3v; *Prot* D; á to zá niełtworą á bezeczną chćiwością Krześciániłkich pánow/ ktorzy wolą tho/ iżby lud włytek Boży zginął/ niż áby namniey co łwego [...] dla zgody vpuścić mieli. *GórnDworz* Ii4v, G5v, Aav; *RejZwierc* 211 v; *WujJudConf* 146; Widząc Acháb iż nie mógł/ nigdy temu łprołtác/ Iákby oney winnice/ mógł od niego dołtác. Vkładłzy łie ná łożu/ bárzo łie rozchorzał/ A więcey iey záłuiąc/ ták w chćiwości gorzał. *HistHel* Dv, Dv; *ModrzBaz* 55v; *KochMRot* B, B2; *KochPieś* 6, 18, 37; *KochWr* 31, 32; *Phil* L [2 r.], P2; *GrabowSet* N3, V3; *KochFrag* 14; *RybGęśli* B3v; *WujNT* 1.Tim 6/10; *KlonKr* A3v; *PowodPr* 38, 78; *SkarKazSej* 668b, 675a marg, 693b; Okręt napierwey wymyłłá chćiwość/ Nie ták potrzebá ábo dolegliwość *KlonFlis* C4v, D4; *KlonWor* 9; *SzarcRyt* C3v.

chciwość czego (16): *March*¹ Av; Abowiem v Pána Bogá náłzego/ nie iest złółc/ áni brákwóanie perłon/ áni chćiwołc dárow. *GroicPorz* pp2; *BibRadz Mar* 4/19; *BielKron* 42v, [84²]; *GórnDworz* G5v; *BudBib Sap* 14/2; Niełokiećci/ iáko półpolicie mniamáią/ ktorým kto mierzy łukno/ ále zyłku chćiwość/ ktora cię do kupowánia y przedawáni [!] záwodzi/ Kupcem czyni. *ModrzBaz* 34v, 34, 108, 127v; *Calep* 799b; *Phil* O; *OrzJan* 55; *KlonKr* Dv; *SkarKazSej* 664b.

chciwość do czego (4): Gdzie tedy chćiwość do rzeczy cudzych przyłtapi/ tám zgodá długo trwác nie może *Phil* R4; *KlonWor* 20, 29, 64.

chciwość ku czemu (2) *Cupido habendi, Chćywość ku bogáctwóm. Mącz* 72d, 102c.

W charakterystycznych połączeniach: chciwość marna (2), *niesyta* (3), *wielka, zbytnia* (2); *chciwość bogactw* (2), *darow* (2), *mienia* (3), *zysku* (3).

Szeregi: »chciwość, (a, i) łakomstwo« [szyk 6 : 1] (7): *GórnDworz* Ggv; *SkarŻyw* 582; *CzechEp* 206; *BielRozm* 4; *KochWr* 32; *Phil* O; Iest ielzcze inna przyczyná bárzo główna niezgod ludzkich/ chćiwość y łakomłtwo/ y inne požádlivosti łwieckie *SkarKazSej* 675a.

»chciwość albo požádanie« (1): Bo łáśiedztwo ktore liczą iákoby częłścią przyiáźni/ z miłóci w nienawiłc łie obráca/ dla złey chćiwołci albo złego požádanía. *KuczbKat* 350.

»skępstwo i chciwość« (1): Vyźrzyłz znáki nie máłé wrodzonéy hoynołci/ Y cnoty: á nie vyźrzyłz łkępłtwá y chćiwołci. *KochDz* 106.

b. *Namiętność, żądza, łubieźność; cupiditas Mącz; cupido, flamma, voluptas Cn* (76) : Niektórzy ludzie chcąc być czyłci/ zawłze łobie czynią łółzko łtego drzewka/ albo ie kładą włóžko á czini ie iákoby wałachy. á niekthorzy tak łobie odeymuią chciwołc tę *FalZioł* I 16d; *GlabGad* D, E4v; Kupidę boginią być mniamáłz/ iż nierządna á nieczyłta byłá/ powiádałz iż w ręku pochodnią goráiącą trzyma ktora chćiwołc pobudza y zápala/ á thák ią boginią ofierdzia być mniamáłz. *HistAl* Kv, K3; *BielKom* C3v; *KochZuz* A2v; *KochSat* B4v; *Iracundias et cupiditates restinguere, Gniewu y nierządnym chćiwołciam łie odyąc. Mącz* 416b; A ták/ iáko każdy ten młody człowiek/ ktory chćiwołci łwe ma ná wodzy/ á miłue rozumnie/ v mnie iest máłó nie Anyółem: thák záłię mam zá wymowionego tego/

kthory da sie zwyciężyć tey żwirżęcey miłości *GórnDworz* L13v; á záfie ták wżyżtki drogi ímyřłom zámknąć/ y chćiwořciąm/ áby/ áni gwałthem/ áni przez zdráde wniřć do řercá mogły. *GórnDworz* Mmv, Z8v [2 r.], Aa2v, Aa5v, Aa6, Aa7 (22); *HistRzym* 117; *BiałKat* 190v [2 r.], 366v; *KuczbKat* 350; *RejZwierc* 76v; Dla tegofz y ćiáło od złey żądzey wolne/ dwa miáło wielkie przywileie. [...] bo we wżyżtkim duchowi y rozumowi powolne było/ zápalenia żadnego y chćiwořci przeciw woley rozumney niemáiąc. *SkarŻyw* 260; *ArtKanc* 015, T6; *GórnRozm* A3, B; *WujNT* 543; *CzahTr* C4.

chciwořć czego (3): To bywa dla chciwořci złączenia przyrodzonego z łamiczą *GlabGad* D, P7; *GórnDworz* L1.

chciwořć ku czemu (5): Theż chciwořć czyni ku cieľeřnem řkutkom. *FalZioł* I 35b; *GlabGad* P7. Cf »chciwořć ku rzeczam cieľesnym«.

W charakterystycznych połączeniach: chciwořć řwiecka, wielka, zbytnia (2).

Wyrażenia: »chciwořć cieľesna, ku rzeczam cieľesnym« [szyk 21 : 3] (21 : 3): tedy to picie odeymuie chciwořć cieľeřną *FalZioł* I 16d; Też korzenie polney marchwie w karmiach pożywane/ pobudza chciwořć ku rzeczam cieľeřnym *FalZioł* I 105a, I 17a, 100b, 105c [2 r.], d, 122a (17); *BielKom* E6v; *GórnDworz* Ff4, Ff4v, Mm6; *HistRzym* 5v; *BiałKat* 190v; *SkarŻyw* 47.

»chciwořć gamracka« (1): y też ma mocz odeymuiączą chciwořć cieľeřną y gamraczką *FalZioł* I 16b.

Szeregi: »chćeć a chciwořć« (1): Powiada Albertus w tajemnořciach niewieřcich [...] íz chciwořć złączenia przyrodzonego ku wywiedzeniu płodu po nogach sie řprawuie, tak íz trudno kto może mieć chćeć á chciwořć ku temu áz mu sie nogi zagrzeię. *GlabGad* P7.

»żądza a (abo, i) chciwořć« [szyk 3 : 1] (4): á zá tą [řwiatłoscią]/ (zewlekłzy s siebie żądze/ y chćiwořci cieľeřne/ w ktoreřmy sie tu ná ziemi oblekli/) [...] idźmy áz do onego naiwyřřzszego gmáchu *GórnDworz* Mm6, Hh4; *WujNT* 302 marg, 546.

c. *Apetyt, łakomřstwo; appetitus edendi, bulimia Mącz* (20) : Czemu żołądek ociąża pokarm nowy, iako sie to przidawa w wielką noc. (–) Bowiem takiey karmiey z wiefřřzą chciwořcią pożywamy *GlabGad* E8v, C7; *Mącz* 295c; *ZawJeřt* 7; *SkarKaz* 120b.

W charakterystycznym połączeniu: chciwořć wielka.

Wyrażenie: »chciwořć ku jedzeniu, jedzenia« (10 : 4): Ma mocz chciwořć zginęłą ku iedzeniu przywracać *FalZioł* I 100d, I 81d [2 r.], 120c, III 6c, 14a, 22b, V 13v [2 r.]; *Appetitus edendi, Chćiwořć ku yedzeniu. Mącz* 295c, 28a, 268c; Niemáľz nie gorřzego w niemocách/ iedno řkázenie chćiwořci iedzenia *SienLek* 22, 21v.

Zestawienie: »Groby chciwořci« *n-loc = sepulchraconcupiscentiae Vulg Num* 33/16, 17 (1): Y przezwano ono mieyřce groby chćiwořci/ bo tám pochowali lud ktorzy chćieli mieřlá. *BielKron* 40.

d. *O potrzebie fizjologicznej: intensywna potrzeba* (9) : Też kto ma wydymanie/ á stolcza nie może mieć/ á chciwořć ma ízby gi miaľ/ tedy warz to ziele weřpolek zbyliczą w wodzie y z dziewanną *FalZioł* I 15b, 22b.

chciwořć ku czemu (1): Theż kto ma chciwořć ku řtolczom á niemoże gich mieć/ warz rutę z dziewanną w winie á w oliwie *FalZioł* I 118b.

chciwość na co (6): Też kto ma chciwość na łożelce á niemoże gich mieć/ thedy vwarz korzenie łożelkłyzy ye z dziewanną/ tym łobie naporzay zadniczę. *FalZioł* 1 97d, I 83c, 94a, 129d, III 12c. *Cf Wyrażenie*.

W charakterystycznym połączeniu: chciwość wielka.

Wyrażenie: peryfr. »chciwość na wielki dwor« = *potrzeba wypróżnienia (1)*: Też który człowiek miewa/ Tenalmonem/ to iest chciwość wielką na wielki dwor [...]/ Thedy taki niechay bierze zadkiem dym *FalZioł* I 9b.

Synonimy: apetyt, awarycja, chcenie, chęć, chętkość, chuć, chutliwość, chytrłość, gorącość, gorliwość, łakomość, łakomstwo, miłość, namiętność, ochota, pożądanie, pożądliwość, pragnienie, skępstwo, skłonność, skwapliwość, żądanie, żądza.

Cf NIECHCIWOŚĆ

MM